

M. G. H.
OVÅLDUGE TANKAR,
OM JORDENS
SVEDANDE
OCH
KYTTANDE
I
FINLAND;

FÖRSTA DELEN,
Med wederbörandes tilstånd wid Kunglige lä-
rofädet i Åbo, til allmän skårskådan

YTTRADE AF
PEHR ADRIAN
GADD,

HIST. NAT. och OECONOM. MAG. DOCENS.
Och som et Academiskt snille prof, i stora Lärofa-
len därstädes förklarade,

AF
ANDERS AGRICOLA,
TAVASTLÄNNINGE.

Den 20. Decembr. 1753.

Åbo, Tryckt hos Directuren och Kongl. Boktr. i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

OWNED BY

SVENSON

KYTALAND

ESTABLISHED

THE NEW

GARDEN

ANDERSON

Fådernes landet.
Som.
Öfwerheten. Til. Fågnad.
Sig.
Til. Trefnad. Och. Styrcka.
I.
Jordens. Upodling.
Slôgd. Och. Handel.
Sôker.
Upkomst. Och. Fôrkofring.
Warda. Desse.
Under. Lediga. Stunder.
Samlade.
Hushåls. Anmârckningar.
Tilerkânde.
Af.

PEHR ADRIAN GADD.

Opinionum Commenta delet dies; naturæ
judicia confirmat. Cic. de nat. Deorum, Lib.
2. Cap. 2.

§. I.

AT icke åkerbruk, utan fast mera fiskerie, Jagt, diurfång och boskapsflötsel, sysselsat de älska nordiska inbyggares åtancka, det är så mycket tydeligare, som de mäkt och endast ifrån diur riket hämtade sitt uppehälle, och våra nordiska rymder, med fiskerika sjöar, grästulle lundar, och skogvuxne villmarcker hälft kunde gifva anledning til desse näringsfångs öfvande.

Ättfäderne idkade vidtbegrepne fiskerier i villa hafven, at de skulle finnas så mycket skickeligare i sina Vikings färder: de stridde i villmarcker med villdiur, at de desto oblygare kunde utöfva sin mandom i Härnader. Med åkerbruk och annan jordens upodling brydde de minst sin hiärna, utan nyttiades dels landets villa växter til bröföda, dels tallbark (*) Haselnötter, Bok och Ekollon (**).

I detta bestod de första nordiska inbyggares lefnads sätt, flere närings fång visste de ei at, innan umgänge med andra folkslag och deras egna tiltagande tarfver nödgade dem, at äfven lägga handen vid jordens rätta häfdande och andra freds idrätter.

Början

Början til åker och ängskötselen; giordes igenom Jordens kyttande och skogarnas afsvedande: At medelst afka af förbrända skogar i hast förskaffa sig säd; Genom eldens våldsamhet uprödja ängsmarcker och beteshagar, var det hufvudsakeligaste som påyrkades. Så vida svedandet, var det lättaste sättet, at i hast af jordens afkastning rikta sig och framskaffa bröföda, var alt detta efter den tidsens beskaffenhet, nog förfigtigt: men som efter hand skogarne härigenom blifvit illa medfarne och utödde, nya näringars inrättande i landet och grannarnes behof, giordt deras nyttjande indräktigare och outhälgeligare än för, har en senare tid inkränckt desse närings sätt, och billigt sätt i tvifvels mål, om svedande och kyttande kunna anses för lämpelig grund til åker och ängskötselen, eller deras idkande öfverensstämma med enskilt trefnad och allmän välmågo.

Efter tidernes förskilte omskiften, har om desse näringsfång på åtkilligt sätt blifvit stadgat och förordnad. Vår närvarande tid, som af deras idkande nödgas kännas vid de svåraste följder, har i synnerhet på dem fast all upmärksamhet. Det yppersta Vettensskaps gille i samhället har om desse närings sätt yttrat sina tankar, (***) och andre Vettidige män äfven funnit nödigt, at vid utredande af deras sammanhang och beskaffenhet, nidlägga flit och möda (****). At nu mera något om dem anföras, synes altså vara onödigt: Men som mitt vistande på de orter, der jordens svedande och kyttande mäst brukas; gifvit anledning til anmärkningars samlande, hvilka ännu närmare kunna uplysa detta ämne; jag ock är skyl-

skyldig, at fullborda den låfven i 1751. års lärda tidningar finnes införd (****); här i Finland äfven det största misbruk med desse näringsfång öfvas, hoppas jag hos det allmenna äga rättighet, til et bevågit uttydande, för det desse tanckar til våra hushållares nogare granskning och skårskådan nu underställes.

(*) I de längst up i norr belägne orterne häruti landet, hwarest folcket ännu ei afvändt sig ifrån det gamla Schyttiska lefnads sättet, brukas alment ock i goda år, at för spissamheten i fädesbröd inblanda barckmiöl. Nordens älfsta Inbyggare, som de efter all sannolikhet landvägen hit anländt igenom Tarteriet och Ryfsland, finnes ock förutan andra känningar af deras wistande på de orter äfwen den lämning, at tallbarck äfwen der nyttias til bröföda. Så berättar Phil. Joh. von STRAHLENBERG, at Jakuhterne, et Hedniskt folkslag, som bo wid Lena strömmen och staden Jakuhskoi, de skola nästan endast af tallbarck tilreda sit bröd. Se des Hiftorisch-Geograph. Beschreibung des Nord-und Ostlichen theils von Europa und Asia pag. 377.

(**) Förutan det mästa delen af Europa i de älfsta tiderna födde sig af Hasselnötter, Bok och Ekollon, utmärkt och våra äldsta lagar samt andra påbud om skogarnes befredande, at desse trädfruckter understödt Inwånarena i deras lufs uppehålle, se §. 19. i detta arbete.

(***) Kongl. Wetenskaps Academiens Handlingar för år 1742. 4. Quart. 10. och 11. rönct. Herr öfwer Direktören Faggot i 1750. års Wettansk. Acad. Handlingar p. 50.

(****) Herr Archiatern LINNÆI Öländska resa p. 19. 32. des Skånska resa pag. 19. 410. Herr Baron HÅRLEMANS dagbok, tryckt i Stockholm 1749., och des bref til Herr Präfidenten PIPER. Mag. Welins Disputation om Landthushållningens förbättring i Finland, pag. 7. §. III. hwarest en del af mina allmenna anmärkningar, om swedandet och kyttandet finnes

finnes afstrykte. Disputation om åker och äng skötselen i Österbotn, under Herr Doctor MENNANDERS inseende utkommen pag. 31. S. 8.

(****) Lärda tidningarne för år 1751. N:o 62.

c

§. 2.

ANdamålet är nu icke, at vidlyftigt orda om fättet och handalaget af svedande och kyttande; Jag vil om dem allenast anföra några allmänna anmärckningar, hvarpå omdömet om deras skada eller nytta kan grundas, och at hvilkas jämförande hvar och en må hafva anledning, at behörigen inse sammanhanget at desse näringsfängs art och beskaffenhet.

Först bör jag billigt anmärcka, at alt svedande och kyttande ei är enahanda, utan mycket olika så til arbete, skogens utödande som andra följder. På treggehanda fätt svedes i allmenhet här i landet, och af desse hafver hvart och et sit särskilta namn.

Husta kallas den första svede arten.

1:o Härtil utses mäst allehanda ojämn och stenig marck. Sandblandad mylla, mo och örjord samt litet med mull öfvertäcke stenröten, utgöra allmennaste jordmonen.

2:o Gammal grof skog, afhugges mäst genom detta svedande, det största masteträd, den bästa timmerstock måtte här stupa för yxan, och med den späda vidja förbrännas til aska för några få bördiga ax.

3:o Som barrskog här mäst afsvedes, förbrännes Jorden för nidsälde trädens särskilte storlek ei allenast mycket ojämt, utan kytts ock ofta Jorden i mycket målsvuxne skogar til 4. å 6. tumns diuplek.

4:o Plög-

4:o Plögnung eller hartning kan vid desse Svedeland icke brukas; Ty träden som elden ei förbrändt, ligga i kors och tvär qvar på marcken och hindra sådant.

5:o Rotrågen hvarmed desse sveder mäkt befås, kastas fördensfull emellan brandarne på marcken; är lyckan så stor, at straxt efter såningen regn infaller, gör det väl; men om utfädet utan väta några dagar ligger på Jorden, förmultnar det dels aldeles, dels ock af foglar upätes.

6:o desse sveders belägenhet i stora täta skogarne förordtakar, at säden på dem långt senare mognar än uppå Åkrarne.

7:o Rotrågs halmen äter Boskapen ei gärna, icke heller är den så födande som halm efter annan sädes växt.

8:o Sädens kornen af rottråg äro långt smärre än i åkerrågen, upgå ock aldrig med den senare i godhet.

9. Til et svedeland af 1. tunnlands utfäde (*) som efter detta svedefätt tilredes, behöfves följande dagsverken,

Dagsvercken,

	hjon	öke
Til sielfva hygget - - - - -	10	
Omdikning och vatn tilförfel (**)	6	2
Skatande och qvistande - - - - -	5	
Affvedandet - - - - -	3	
Hägnadens upförande - - - - -	4	
Befående - - - - -	1	1
Sädens meijande (***)	10	
Stackande. (****)	8	
B		Til

$$\begin{array}{r} \text{Til körslor upgår, innan det kommit} \\ \text{ifrån skogen i Rijan (*****)} \quad - \quad \boxed{10 \mid 10} \\ \hline 57. 13. \\ \hline 70. \end{array}$$

10:0 Afkastningen af desse sveder stiger väl ibland til 1. tunna efter kappan; den allmennaste kan dock aldrig högre beräknas än til 18. kornet. I följd hvaraf, när et tunneland jord besås med 8. eller 10. kappor rotråg efter landets fed, inbärgningen för 70. dagsverken blir 5. å 6. tunnor fäd.

11:0 Til höslag tiena icke desse svedeland; dels äro de ei bärande öfver 4. å 5. år, innan gräsväxten aldeles aftynar och försvinner, dels äro växterne som uppå dem förekomma, måst *veronica Lin. flor. Svec. 8. Festuca 95. Cynosurus 82. 83. Pteris 843. Liung. Epilobium 304. Carduus 654. Gnaphalium 675. Centaurea 708.* Och en hoper andre hvilka hafva *semina papposa*; det är, sådane, som minst öka Bondens hölada eller af boskap och andra kreatur förtäres.

12:0 Med tämmelig grof skog, kan den svedde marken efter 40. eller 50. år vara åter bevuxen, och det med tätare skogväxt än tilföre; någon god timmerstock, mindre masteträd, får man knapt innom den tiden dock än tälja.

(*) Med tunneland förstås i hela detta arbete, et tunneland Geometrice eller 14000. quadrat alnars rymd på marken, hwarest alla jämförelserne näringsfången emellan äro uträknade.

(**)

(**) At innan swedelandets itändande, omdika det samma, och til förestående behof framläpa watn, brukas wäl ei allment: men som dock efter 1660. års förordning om skogs eldar, allmenna Lagen B. B. XV. Cap. 12. §. och 1734. års Skogs ordnings 28. §. det alltid borde ske; af en del förfiktiga swedare det ock werställes, har de wid alt swedande härtil upgående dagswerken jag ei undgå bordt anmäcka.

(***) För de efter detta swedesätt på marken i kors och tvår qwarlemnade brandarnes läge, kan en Person ei upskära mera än högst 3. Cappeland on dagen, och derpå sötta sig uträkningen til desse dagswerken.

(****) I *Hufla* stackas säden gementligen 2:ne gånger, först då säden mejjas, och någon tid derefter andra resan, då altfammas i hela swedelandet samlas i en stack, som kallas *Auma*, och för desse omständigheter upgår härwid de nämnde Dagswerken.

(*****) Som mästa delen af desse sweder äro öfwer 2. mil ifrån Inwånarens hemwisten belägne, äro desse dagswerken ei för högt upförde.

§. 3.

C*Aski*, är den andra arten af swedande här i landet; förekommer mera allment än den törre, brukas ock i Sverige (*) samt finska skärgården.

1:0 Härtil utsynes god jämn bördig marck, hälft mylla, klappurjord, grå och gäs lera.

2:0 Til bygget utväljes granblandad lösskog.

3:0 Skogen nedhugges, skatas, qvistas och förbrännes medelst detta swedande, dock igenomswedes jorden ei mera, än högst til 2. å 3. tums diuphet.

4:0 De qvarblefne brandarne nyttias dels til bränsle, til hägnad, dels ock annors samlas i högar uppå swedelandet, så at den swedde marcken både kan med
 sve-

fvedeplogen" plögas, som ock utlädet med harfven nedmyllas.

5:o Til et tunnelands tilredande, efter detta fvedesfättet, upgår följande dagsvercken.

Dagsverck:

	hjon	öke
Til hygget (**)	15	
Omdikning och vatn tiltörfel	6	2
Skatande och qvistande (***)	8	
Svedande	2	
Hägnaden (****)	10	
Til plögning	3	3
Harfning	1	1
Befående	1	
Meijande	8	
Stackande	4	
Hemkörslor	6	8

64. 14.

78.

6:o Afkastningen häraf blifver i allmenhet efter 9:de kornet 9. tunnor fäd.

7:o Efter 2:ne Års, fäde nyttias sidlänta och fänka ställen med fördel til äng, de öfriga upodlas til åker eller användes til mullbete och skogväxt.

8:o Skogen i desse fvedeland, kan efter 20. å. 30. år vara tämmeligen återvuxen.

(*) Linnæi Skänfka resa pag. 410.

(**) (***) Efter detta fvedesfättet upgår flere dagsvercken

ken til hygget än det förra, emedan härigenom alla träden fälles på stubb, som dock wid *Huäa* ei sker; likaledes qwistas och skatas i desse swedeland, de nidsälde träden nogare, än medelst det förut beskrefne sättet; hwilcket all fordrar mera arbete.

(****) Så wida af de qwarblefne brandarne eller smet-hweden, här upføres med störra ordentelig gärdesgård, upgår härwid til hägnaden dubbelt mera dagsverken än til *Huäa*, hwarest af näst in til gränsande skog, en förhuggning allenast til hägnad nyttias.

§. 4.

Riescamaa, Vierumaa, är tredie arten af swedelanden; brukas ock på de skoglöfaste trakter i Finland.

1:o Skogen som härtil utväljes, består näst af Björck, Al, En, Gran, gårtall och Hasselbuskar.

2:o Mojord ock sandhedar nyttias ei härtil, utan häft mullbackar, sand eller mullblandad lerjord, rödlera, wesa.

3:o Emedan af den unga späda skogens förbrännande jorden ei nog swedes, nyttias härwid brännestockar, som jämte brandarne wäلتas och flyttas af ock an på marken, at främja et så mycket större och jämnare jordens swedande.

4:o Jorden swedes, härigenom sällan diupare än til 1. a 2. tum.

5. Flere dagsverken gå til kost, med detta swedesättet, än de förra.

Dagsverck.

Til hygget a 1. tunneland - - -
Omdikning och watn tiltörfel - - -

B 2

hjon	öke
10	1
4	1

Brän-

Brännstockarnes hygge (*)	-	-	-	-	10	
Framkörflor (**)	-	-	-	-	14	14
Affvedandet (***)	-	-	-	-	7	
Hägnaden	-	-	-	-	12	
Plögning	-	-	-	-	3	3
Harfning och säende	-	-	-	-	1	1
Sädens mejjande	-	-	-	-	8	
Stackande	-	-	-	-	2	
Hemsläpandet.	-	-	-	-	5	5
					76. 24.	

100.

6:o Afkastningen af desse sveder, kan i allmenhet äfven beräknas efter 9:de kornet, dock mycket sällan högre.

7:o Til åker och äng vore desse svedeland, måst alltid tienlige; klagan värdt är, at de dock mycket sparsamt dertil uptages.

8:o Efter 8. a 10. år, kan det svedde stället åter vara öfvervuxit med lika späd löfskog och buskar som tillföre.

(*) I allmenhet påstår landman, at til det ringaste 6. lass brännes stockar tarfves i desse svedeland på Cappelandet; gör således för et tunneland 180 lass. När til desse hygge tages 10. dagswercken, blifwer til hygget för hwarje dagswerke 18 lass, hwilcket aldeles infaller efter landets arbets fått.

(**) Brännestockarnes framkörflor äro icke för högt upförde; Ty att med 14 dagswercken framläpa 180 lass brännestockar, blifwer redan måst 13. lass, för hwarje

je dagswecke at framförsla. På några orter måste desse brännne och wältstockar, på $\frac{1}{2}$ och $\frac{3}{4}$ mil wäg ifrån sweden oftra tilskaffas. Se Mag. Welins Disput: om finsk: landth: för- betr: pag. 12. ock då blifwadesse dagswerken fäkert fördublade.

(***) I desse swedeland, är ei swedandet dermed giordt, at elden allenast i sweden itändes, utan måste här måst igenom bränn ock wältstockarne samt brandarnes i hop samlande, på de upbrände ställen sådant åstadkommas. Är marcken fückeig ock wät, kan på detta sättet en person ei sweda öfwer 3. Cappeland om dagen; det allmennaste är dock här antagit, neml. mera än 4. Cappelands affwedande för en dags åtgärd.

S. 5.

Kyttandet, som består i Jordens brännande utan skogens affwedande, förrättas ock här i landet på treggehanda sätt

Första arten af Kyttölanden tilredes af måssar och kärr.

1:o hälft utväljes härtil sådane, som äga diup torf och jordbädd, och hysa under sig ett stilla stående watn på lerackrig grund.

2:o I kärret updrages först et stort utfals dike, til watnets afförande; härifrån ledes åtskilliga tvärdiken, som fördelar den til åker och äng ämnade marcken i allehanda små stycken och tegar.

3:o När efter et eller tu år, det fyrliga watnet blifvit afrappat, rothugges de uppå kärret befintliga träd.

4:o Den af måssa och andra växter framfödde torfven samt öfre jorden lösgöres och upgräfas, samt derpå kytas och brännes den samma.

5:o Innan det befås. Upplöges kärret, at askan af den förbrända måssan, må med den öfriga mullen så mycket bättre inblandas.

6:o Se-

6:o Sedan säden med harfven blifvit nedmyllad, plögas sluteligen vatuforor på marcken, at få öfverflödig regnvatn som annat må kunna aftrinna,

7:o Efterföljande dagsverken upgår vid denne tilredning.

Dagsverken.

	hjon	öke
Til dixande a 1. tunneland - -	30	
Til rothugning och Jordens upgräfs- tande (*) - - - - -	20	
Hägnaden - - - - -	10	5
Kyttande och sående - - - - -	1	
Upplögning - - - - -	2	2
Sädens nedmyllande och harfning -	1	1
Forornes plögning - - - - -	1	1
Sädens meijande - - - - -	8	
Stackande - - - - -	2	
Hemkörflor. - - - - -	5	5

80. 14.

94.

8:o Afkastningen af desse kyttade marker är anseelig; Ofta stiger välsignelsen öfver 1. tunna efter Capelandet, samt är ei falllynt, at efter en tunna kyttelands utfäde inbärga hela 20. tunnorne säd.

9:o För fråst äro desse kytteland äfven som svederne något utfatte; Säkrare är, at nyttia dem til ängsmarker, sedan par tädes växter blifvit afbärgade, hvilket

ket en hel hoper trefne landtmän i österbotn ock an-
norstades med stor fordel erfarit.

(*) Som desse kärr, blott med få gärtallar eller andra bu-
skar äro öfwerwuxne; Jorden i dem til upgräfstande ock
är mycket lös, fordrar detta arbete ei flere dagswerken än
anmärkt är.

§. 6.

A Vdra sättet af *kyttande*, består i gräsvuxne fålts
ock lindors upbrännande; brukas på några få
ställen här i Lands-Höfdingedömet, såsom i
Loimijoki Soken; mera allmänt i Tavastehus län.

1:o Til rummet som härtil uptages, släpas vint-
tertiden 4. a 5. alnars långa granstockar; de klyfvas,
hugges lixt vanligt gärdfle ock nyttras vid jordens
afbrännande.

2:o Marken upköres härpå med rift och Plog.

3:o Den af plogen upvände torfven, hugges i få
stora stycken som beqvämligit synes; tyra eller femb
granstockar lägges i hop, ställes i en rätt linie på mar-
ken, och derpå upstaplas torfven, så at hveden ialt öf-
vertäckes.

4:o Granstockarne itändes uti ändarne, och med
dem förbränes sedan den på dem uplagde torfven til aska.

5:o At askan af torfven må jämt falla öfver hela
marken, är knapt tvenne alnar emellan de i linier lag-
de jord högarne som kyttas.

6:o Här uppå plöges kyttelandet och fäden med
harf nedmyllas.

7:o Igenom detta kyttesättet upgå ansefnligen
mycket dagswerken. Såsom för ett tunneland.

Dagsverk.

	hjon	oke
Til bränstockarnes hygge - - -	8	
Deras körflor - - - - -	4	4
Bränflets utbredande på marcken -	1	
Torfvens upbilande och vändande (*)	3	2
Torfvens sönderdelande (**)	12	
Upftaplande til jordhögar - - -	6	
Itändande och säende - - - - -	2	
Plögning - - - - -	3	3
härftning - - - - -	1	1
hågnaden - - - - -	10	5
Sådens upskärande - - - - -	8	
Sträckande - - - - -	2	
Sådens hemsläpande. - - - - -	5	5
	65. 20.	

85:

8:0 Afkastningen här af, kan högst antagas äfven som *Riescamaa*, för 9. tunnor af tunnelandet.

9:0 Följden af detta kyttande, är utom 2. eller 3. skörder den, at hvarcken gräs eller träd i manna minne derpå mera upväxa, utan blifver marken pösig, tank och nästan botnlös.

(*) På några ställen brukas wid detta kyttande, at med spada upwända torfwen, sedan marken blifwit upbilad, hwar til 10. dagswerken mera upgå än anmärckt är, men som med Plog det dock mera allment sker, äro dagswerken här, därefter upförde.

(**)

(**) Förutan det torfwen sönderdelas innan den på brännestockarne kan upstaplas, sönderbultas den ock andra resten efter kyttandet, samt mullen och askan deraf jämt öfver marken kringspides. hwilket arbete tarfwar de nämde dagswercken.

§. 6.

AF dem som umgå med *Husta* och *Caski*, brukas det *tredie kyttesättet*; är ännu mindre allmänt;

1:0 När sådes växten om hösten af sveden blifvit inbärgad, göres af de qvarblefne brandarne brännestockar; de släpas dit, der bästa jordmon finnes i svedelandet, och med dem, samt den förre sådes stubben kytts jorden.

2:0 Desse Kytteland befås med åker råg helt (sent om hösten Michaëli tiden, hwarfore ock et slikt såde kallas *Koururuvis*, *Umboruvvis*.

3:0 Om kölden höste tiden straxt omgifver jordskorpan med en fast käla, trifves detta såde väl, växer med hel kort späd halm dock mycket bördiga ax: men infaller ock snöfall innan jorden om hösten tilfrusit, blifver skörden aldeles ingen.

4:0 Härvid fordras til et tunnelands ans och skötsel efterföljande dagsverken.

Dagsverk.

							öke
						hjon	
Til brännestockarnes hygge	-	-	-	-	-	6	
Deras framsläpande	-	-	-	-	-	4	
Af svedandet och kyttandet (*)	-	-	-	-	-	15	
Plögning	-	-	-	-	-	3	3
Harfning	-	-	-	-	-	1	1

Meijande

Meitande	8	
Stackande	2	
Hemkörflor (**)	7	7
							46- II.	

57.

5:o Af marcken som således blifvit tilredder, kan väl afkastningen ibland blifva efter 10:de korret; som det dock alt för ofta misslyckas, kan i allmenhet inbärgningen af desse kytteland ei öfver 5:te korret beräknas.

6:o Efter detta kyttande, finnes marcken på lång tid hvarken skog eller gräsbärande.

(*) Efter landets arbets sätt, kan af 1 person ei mera än twenne Cappeland om dagen af sweder kyttas.

(**) Som desse kytteland äfwen som *HuHa* och *ka/ki*, äro ifrån Inwånarens bonings fäten mycket afägsne, upgår wid fädens framsörfel flere dags werken, än da ifrån närmare orter den hemsläpes.

§. 8.

AF desse anförde anmärkningar ser man alltså, at wid svedande och kyttande, förefaller såsom det allmänaste hvilket förtienar upmärksamhet 1:o eldens värkan på den svedde ock kyttade marcken, 2:o den förändring jorden deraf undergår, 3:o de lemningar som af skogens ock växternes förbrännande på svede ock kyttelanden qvarblifva. Innan desse omständigheter behörigen blifva undersökte ock skärskadade, Kan i sår om hvarje svede ock kyttelands skada eller nytta, ei något wist stadgas ock sägas.

Hvad angår, *eldens verckan* på den svedde marcken, är

är allment bekant, at som elden med sin våldsamhet alting skingrar ifrån samband förstör och ödelägger, utöfvar hon på jorden under des förbrännande lika verckan.

Elden, fordrifver ifrån den svedde och kyttade marcken up i ångor, all för växter tienlig must och vätska, utbränner des fetma, bortjagar ifrån matjorden så *salia essentialia* som *volatilia*, samt lemnar sedan den brända jorden qvar, som et onyttigt *caput mortuum*, til et bedröfveligit veder måle af den våldsamma medfart hon undergådt.

Som eldens kraft och lågans häftighet antenligen af allehanda eldfänga ämnen, såsom harts och feta kådor, mycket ökes; Barrskog mätt af sådane ämnen öfverflödar; Igenom *Huhta* och *Cuski*, den i synnerhet afsvedes 2. §. 3. §. 2. kan altså ei annat hända, än at igenom desse svedesätt jorden mycket utmärglas och eldens verckan fördublas.

Ju större och gröfre skog til svede nyttias, desto längre underhålles elden, och våldsammare bliver des verckan. Man har ofta märckt, at på de ställen brandarne efter stora timmerstockar fådt länge brinna outsläckte på marcken, det jorden då til alns diuplek varit kyttad.

§. 2.

I anseende til alt detta undergår och jorden igenom svedande och kyttande ansenlig förändring; I förhållande til jordarternes särskilte art och lynne, är den dock nu större nu mindre.

Mo, sand, örjord, rödlera, gäs och hårdlera, klap-
purjord

purjord skadas mäst af detta brännandet. Den ringa fetma desse jordarter hyfa, varder aldeles genom elden bortjagad, och de få jords urmyllingar de innehålla, få förfkingrade, at i dem ei qvarblifver mera något bindande ämne för gödnel, eller dylikt annat hvarmed de kunde förbättras.

Mylla, lermylla, Vesa, Grålera och kärjorden emotstå väl någon tid eldens våldsamhet: men blifva ock omsider skadde, när de för diupt och ofta brännes.

Blexe, krita och mergel jordarter, skadas få mycket mera af brännandet, som de i sig sielfva, för sin *alcaliske* natur, redan förut äro mycket torre, och igenom eldens värkan, de ännu mera berötvas sin fetma och det ringa *sal alcali volatile* de kunna innehålla.

Svedes och kyttas sådane marcker, hvilkas jordarter hyfa några *minerale* inblandningar, såsom svavel, bergfetma (*), saltarter eller *metaller* (**) är verkan och fölghden än skadeligare; de förre såsom eldfänge, understödia elden i dess våldsamhet och öka den samma; de senare utöfva efter brännandet på jorden långt värre sin skärpighet än tilföre.

(*) Af måssar och jordarter, som hyfa någon bergfetma, äro väl hos oss ännu icke många bekante; I *Dammns* Sokn i Småland på svart måssan, samt i Erikstads Sokn i Dalarne, är dock redan en bergfetma hyfande jord funnen; se URB. HIÄRNES besw. fr. fläk om jorden. pag. 307. &c. kunna ock framdeles annorlätades öfverkommas.

(**) Hwad skada ock olägenhet deraf timmar, när sådane

dane marker fvedes eller kyttas som hyfa *Minerale* iäbblningar och hälst äro jernhaltige, skönjes nog här i Finland, hwarest mäst all klappurjord, mo och sandmylla alltid innehålla något jern. Desse jordmoner rodna allment i elden, och blifwa sedan de ofructsammasse marker, i hela landet finnes.

§. 10.

L *Emmingarne*, som på Kytte och fvedelanden efter skogens och växternes afbrännande qvarblifwa, äro i allmenhet ei annat, än *aska*, *sot*, och *kol*. Mäst påstås at igenom desse lemningar, skall til fullo ersättas all den fetma, som ifrån jorden medelst brännandet afgår; huru härmed förvetter, kan af följande omständigheter aftagas och inhämtas:

Alla växter när de förbrännes, förfalla de til *aska*, som innehåller et lutfalt eller *sal alcali*. De rön som med dytorf och käärijord äro anstälte, utmärka äfven det samma; äro kärren dock nära vid hafvet eller några saltkällor belägne, kunna de ibland äfven efter brännandet, med sin aska röija något kok- eller medelsalt.

At denne askan af dytorf eller förbrända växter ersätter den fetma, som igenom eldens våldsamhet, af fvedde och kyttade marcker afgådt, blifver intet rimmeligt.

I sig sielf kan askan med sin *Alkaliske* natur ensidigt det icke göra. Så finnes mærgelen som en *Alkalisk* jordart, blott och naken öfver alt uppå Öland och Gotland; inga växter kunna dock i henne fortkomma (*). Kritbergen i *Engeland*, äro ibland landets ofructsammasse marker.

aska

Aska i blanning, med andra jordarter gagnar icke heller så mycket som allment förmenes. Erfarenheten intygar, at askan nyttiad i väl gödda åkrar, har äfven som märelets oforsiktiga bruk, inom få år dem utmärgladt och aldeles på fetma blottadt.

Jord, fetma och vatn, som de äro ämnen, hvaruti växternes föda består, och de tvenne sistnämde hållt bringas i samband, om något *sal alcali* (lutsalt) inblandas, gör väl askan i gödda åkrar gagn i det, at hon de i mullen befintliga vätskorne med fetman noga förbinder, uplöser den ifrån jorden, för växter tienliga närings saften, samt tilreder henne finare och flyktigare: Men som på svede och kyttelanden, igenom eldens våldsamhet redan förut fetman mycket blifvit utbränder; askan med sin salta äfven det, som än förvaradt finnas kan, sedan til det yttersta uplöser; kan fölghden ei annan blifva, än den, at när askan, såtom en lemning af svedande och kyttandet, ur jorden upplöst och uttvingat den yttersta musten, til en eller par skörder, måste marken derefter qvarblifva hel steril och ofructsam.

Kärr som kyttas, och hvilkas aska innehåller ett lutsalt, på dem kan askan göra något gagn; ty hon suger i sig den onyttiga syran i dem finnes, förändrar jordmon til medelhaltig, gör jorden lättsmältare af regn än tilföre, och stadgar henne emot torka. Men kärr som hysa jernmylla; eller efter kyttandet röija i sin aska något koksalt, i sådane gör den qvarlemnade askan ingen nytta, icke heller kan derigenom ersättas den fetma, som igenom kyttandet af jorden afgådt,

Sot

Sot, är den andra lemningen af Skogen och växter på svedde och kyttade marcker. Den bördighet och fetma jorden här af tilflyter, är alt för ringa och alsingen.

D. *Burdellinus*, och andre, som bemödat sig igenom laggränne rön och försök, at utreda arten och beskaffenheten af sot, de hafva märckt, at igenom *distillation*, 5. marcker sot, gifvit 11. uns vätska, som innehållit en flychtig fyrlik salta, och 12. $\frac{1}{2}$ uns olja; alt det öfriga har varit et kålkigt ämne; som förbrändt til aska, lemnat 5. *drachm. salis alcali fixi*, eller et fast lutsalt. Här af ser man altså först, at sotet i sig sielf ei innehåller något, hvarmed den förlust af fetma kunde ersättas, som jorden genom svedande och kyttande lidit. 2:o ville man ock medgifva, at sotet til fetmans återställande åt jorden något skulle bidraga, är mängden eller *quantiteten* dock deraf, på de svedde och kyttade marckerna så ringa, at den ei kan komma i någon åtanka.

Med *kolen*, som efter förbrända växter och dyrtorfvn på svede och kyttelanden qvarblifva, förvetter likaledes. Deis hyfa de ei sådana ämnen, som kunde öka jordens fetma, dels bringas desse icke til röta af luft eller vatn, icke heller kunna de stort uplösas, hvarken af *menstrua acida, alcalina* eller *oleosa*. Det äger altså ingen grund, at aska, sot eller kol, såsom lemningar af svedande och kyttande på marcken, ersätta den fetma som igenom eldens våldsamhet afgått.

(*) Linnæi Skänlka resa p. 3.

§. II.

Sedan således de allmänna omständigheter vid svedandet och kyttandet blifvit undersökte och skärfkådade, kan jag nu så mycket såkrare och tydeligare i lär ytra mina tankar, om hvarje art, dess nytta eller skada. Svedandet som kallas *Husta*, kan ei annat vara, än skadeligit för hvarje hushållare i Riket, *skadeligit* för hela samhället.

1:o Utödes härigenom den grofvaste första och bästa skogen 2. §. 2. för skogens vidare tillväxt lägges öfvervinnerlige hinder, så vida skogvuxne stenrösen ei skonas, utan affvedes 2. §. 1. och hvilka likväl efter många *seclers* förlopp icke mera blifva skogbärande, sedan den ringa mylla hvarmed de varit öfvertäckte, blifvit dem afbränder.

Som til hägnad om desse svedeland, förutan de til marckens svedande nidhugne träden, ock så särskilt nyttias den näst tilstående skogen 3. §. (****), förstör detta svedesätt mera skogen än de andre.

I allmenhet påstås, at efter 40. a 50. år desse svedeland, åter skola med vanlig grof skog vara bevuxne; den grofva skogen år då dock ei gröfre, än at den väl kan å nyo svedas; masteträd och dugeliga timmerstockar är såfångt, at innom den tiden af en slik skogväxt förvänta. Våra tallar som ock andra träd här i Norden, blifva väl fastare och starkare än i södre orterne: men fordra och flere År at växa på. Så är utredt, at en furu af 15. tums diameter i stor ändan vid *Bourdeaux* i Franckrike, fallan finnes öfver 50. års ålder (*), hos oss hinner

et

et slikt träd den stadga knapt inom 150. a 200. års tid.

2:o Som utan särdeles urskilning til dessa sveder nyttjas allehanda jordmoner, såsom mäst sandblandad mylla, mo, örjord samt litet mulldäckt stenrösen 2. §. 1. dessa jordmåner snarast och mäst skadas af eldens våldsamhet under svedandet §. 9. Jorden igenom detta svedesätt och ofta svedes til 4. a 6. tums diuplek 2. §. 3. Den på marcken af grof skog qvarblefne askan, gör skada och förminskar jordens fetma §. 10. kan ei annat hända, än at igenom detta svedande marcken måste utmånglas och matjorden berötvas all sin must och fetma. Deras tanckar, som föreslå til liunghedars förbättring, liungens afbrännande (**), eller ock utgifva för en saker och bepröfvad sak, at genom svedande kunna torra sandmoar förvandlas til en fructbar jord, äro alltså ock vida ifkilde ifrån dem, som med naturen öfverensstämma (***).

3:o Är nyttan och afkastningen af desse sveder, ei på långt när svarande emot den möda och arbete, vid deras tilredning nidlägges. Dels är rotrågen, hvarmed desse sveder alment besås ei så god som annan säd 3. §. 8. halmen är mindre gangnelig för Creaturen 3 §. 7. til äng och höslag kunna desse sveder icke med någon fördel nyttias 3. §. 11. Dels kunna de icke heller til ständig åker uptagas, så för deras aflägenhet ifrån invånarenes bonings säten §. 2. (****), som och för de grufveliga stora stubbarne på desse svedeland, allment efter den afvedde grofva skogen, qvar-

qvarblifva. Fast desse sveders säde, tyckes vara af an-
 senlig äring, och i allmenhet de gifva 18. kornt 2. 5.
 10. kan i anfende til de många dagsvercken til deras
 ans och sköttel upgå, doch med mindre möda och
 större nytta gräsvuxne fält och lindor uptagas, samt,
 de såsom et rätt åkerbruk hätdas, än desse tilredas.
 Om de dagsvercken som til *Hucla* upgå, jämföres
 med dem, som efter landsens sed användes til ny å-
 kerjords upodling af gräslindor, blifver man här om
 nog öfvertygad.

Til ett tunneland ny åkerjords uptagande af lin-
 da hvarest skogen blifvit afrötter, fordras.

		Dagsverk.	
		hjon	öke
I rotig mark, til torfvens upbilande	-	2	2
Tortvänning med plogen	- - -	2	2
Plögning med svedieplogen	- - -	1	1
Sädens sående och nedhartvande	- -	1	1
Hägnaden	- - - - -	12	5
Sädens meijande	- - - - -	8	
Stackande	- - - - -	2	
Hemkörflen	- - - - -	5	5
		33. 16.	

49.

Til et tunneland *Hucla* upgå 70. Dagsvercken 2.
 §. 9. användes altå 21. dagsvercken mera vid et tunne-
 land *Huclas* sköttel, än et tunnelands åker uptagande af

linda, afkastningen af 1. tunneland *Huſta* är 6. tunnor 2. § 10. anrager man efter det som allment ſke plägar, för nyrodningen 9:de kornet, blifver indräckten deraf, ſedan utſädes ſkilnaden blifvit atdragen, dock til det ringaſte 8. tinor ſäd, det är 2:ne tinor mera än af *Huſta*. När den til åker uptagne lindan framdeles rätt updikas och gödes, blifver afkastningen årlig, der dock *Huſta* med en enda eller par ſkörder afſpifar landtmannen.

4:0 Äfventyrar *Huſta* mycket mera med ſin växt, än en välhäfdad åker, förutan det deſſe ſveder hugges och tilredes utan ſkilnad, om kärr eller moraller äro i negden, mögnar ſäden i dem mycket ſent, för deras belägenhet i ſtora täta ſkogarne 2. §. 6. I anſende härtil, kunna de mycket ſällan undgå at blifva fråſtkadde. Utſädet, ſom det efter detta ſvede ſätter icke nedhärſves eller plöges 2. §. 4. äro deſſe ſveder mera i fara för torka och våta, ſom de ock mera ſkadas både af villa och tama diur än åkrarne. Af oförſicktighet lemnas ock ofta eld qvar i brandarne, ſom ligga på marcken, ſatt ſäden redan utſädder blifvit, och då förbrännes utſädet, ſamt jorden ſkadeligen kvittas §. 8. ſå at arbetet varder låfångt, ſkörden ingen.

(*) Se Herr *Aſſeffor* RUDENſCHILDs rön, om furuträdens ålder, i 1746. års Kongl. Wettenſk. *Academ.* Handlingar 2. *Quart.* II. rön.

(**) Herr *Aſſeffor* JACOB RICHARDSONS *Hallandia antiqua & hodierna Part. I. pag. 98.*

(***) Uppå de orter der *Huſta* här i Landet brukas,
D 2 för.

förfwara menige man i allmenhet, irledde af en skadelig wana, at detta *swedesättet* äger sina stora fördelar; I synnerhet anses at härigenom *ofruktamme marcker* kunna förbättras, och påstås genom detta swedesätt samt *Caski*, de marcker kunna *upodlas*, som annars igenom åkerbruk, för inwånarene wore omögeliga at hafda.

Skälen som tages, at bestyrcka den första omständigheten, stödja sig til en del på *generatio equivoca*. Inwånarene hafwa märckt, at marcker som för swedandet, warit öfwerwuxne med barr skog, af dem hafwer, sedan de blifwit swedde, ei allenast upwuxit tätare skog än til förene, utan ock biörk, al, rön och annan löfskog. Denne timade ändring med skog växten, tillskrifwer menige man, en ny, igenom swedande i jorden förordsakad bördighet, i följd hwaraf, jorden förmenes sedan kunna frambringa ei allenast en tätare skogväxt än förr, utan ock af sig self förmå framalstra allehanda träd arter som dock til förene på marcken icke wuxit. Skärskådas alt detta behörigen, finner man snart at denne slutsats af den äberopade erfarenheten är *orätt* hänligger. Man medgifwer, at på swedde marcker kan efter barrskog til en del mera löfsträd upkomma än förr, sådant härrör dock icke af någon ny, igenom swedande, jorden tillagd bördighet. Den som wet at våra mästa löfsträd äro *amentacea*, samt hafwa frön hwilka *propter adnexas membranas* lätteligen af wäder kunna kringspidas; Wet, at en del af dem ock frambringa bär, som ei mindre än *amentacearum* fröknoppar af allehanda foglar begärligen ätes, han finner liusligen huru frön til löfskog på desse swedde marcker utfås, och at för någon ny, igenom swedande tilkommen jordens bördighet slike träd icke upkomma. Sedan trädfrön på swederne blifwit kringspidda, nekas ock ei, at skogen i början rätt frodigt på dem upväxer: men huru förwetter här med uppå tiden; Intygat icke erfarenheten, at

en

en slikt skogväxt blifwer mycket spåd; hinner aldrig den stadga som tilförene, utan med tiden af sig self, besynnerligen på de trägter som ofta swedde blifwit, aldeles aftynar och försvinner.

At igenom *swedande*, de marcker kunna *upodlas*, som medelst rätt *åkerbruk* wore *omögeliga* at häfda, detta påståendet håller icke heller stik. Swedande förwärrar jordmonerna §. 9. åkerbruk förbättrar dem igenom lämpeliga jordarters inblanding. Swedande bortjagar ur matjorden all must och fetma §. 8. §. 10. åkerbruk öker den samma genom tienlig gödning. Swedande öder skogen §. 11. §. 12. §. 13. åkerbruk räddar henne ifrån undergång. Til *Huſta* upgår 70. *Caſki* 78. *Wieruma* 100. dagswercken §. 2. §. 3. §. 4. intet åkerbruk, inga gräslindors upodling §. 11. ingen nyrodning §. 22. tarfwar få många dagswercken; Ho ser altſå icke af alt detta, som ock hwad annors i detta arbete anföres, at åkerbruk är lämpeligare och nyttigare at idka, än swedandet. Ja, när af en torr mo och land, eller annan mager jordmon en swedare icke kan tilbringa sig ringaste afkastning, förmår en rätt åkerbrukare medelst jordblanningar af gödsel, dock upbruka dem til anſenlig indräckt gagn och nytta.

§. 12

Svedefättet *Caſki*, är i alt *drägeligare* och mindre skadeligit än detta förre.

Jorden förbrännes hägenom icke öfver 2. a 3. tum. 3 § 3. grof gammal skog ödes ei så mycket som medelst *Huſta* 3. §. 2. Vid tilredningen nyttias skogen så försicktigt at ingen ting kommer til spillo, utan brukas det som efter swedandet qvarblifwit dels til hägnad, dels til bränſle 3. §. 4. Skogens återväxande fågnar ock här landtman ſnarare än efter *Huſta*

3. §. 8. Den våldsamhet matjorden af elden efter detta svedesätt undergår, är efter jordmonernes särskilte art dock åtskillig. Är jordmonen i svedelandet mylla, vesa eller grålera 3. §. 1. skadas hon ei stort deraf, om skogen en gång afvedes §. 9. men gäsleran och klappurjorden blifva merendels illa skadde.

Gäsleran, som hon består i matjorden, af en grof med hvit eller gul glitter sand blandad lera, och hysas til grund en fuktig våt sand, beröfvas hon ock af et ringa svedande aldeles sin fetma och blifver utmärklad. Det är anmärkt, at efter brännandet en slik jordmon, blifvit mera sank och pösande än tilföre; vatten har pirradt ständigt up af henne och marcken förvandlats til et fråtnäste, som intet såde oskadat kunnat frambära.

Klappurjorden, hvilken förutan litet mylla innehåller små sten eller grus, den skadas ock värre af detta svedande än annan jordmon. Af *Physiken* är bekant, at kropparne qvarhålla elden eller värman i förhållande til sina tätheter; Sten och grus äro af större täthet än någon jordart; När desse altså i klappurjorden af svedandet blifvit uphettade, hysas härigenom längre tid värman i marcken än annors ske plägar. Ju längre tid elden underhålles, desto våldsamare blifver dess verckan §. 8. Är fölghen fördenksull ock tydeligen här af den, at klappurjorden af svedande mera måste skadas, än någon annan jordmon. Emedan utfädet efter detta svedesätt nedplöges och med harfven nedmyllas 3. §. 4. äfventyrar detta såde dock ei så illa som i *Hucla*. Afkastningen är

är häraf större 3. §. 6. 2. §. 10. marcken kan efter detta svedande nyttias til höllag och äng 3. §. 7. af hvilket alt och hvad förommält är, man kan finna, at detta svedesätt i åtskilligt är bättre än det förra. Men som hertil upgår nästan dubbelt mera dagsverken än til ny åkers upodling af lindor 3 §. 5. 11 §. 3. Klappurjorden och gäsleran esomoftast medelst detta svedande alt för illa skadas, tyckes för landtmannen vara ingen fördel, at idka detta näringsätt, utan blifver nödigt, at med tiden äfven detta inskränkes.

§. 13.

I Genom det tredie svede sättet, som kallas *Rieskamaa*, *Wierumaa*, ödes väl ei någon grof barrskog; löfträden och annan ung skog medfares så mycket värre 4. §. 1. Som efter detta svedandet skogen inom 8. a 10. år kan vara åter vuxen 4. §. 8. svedes härigenom et och samma ställe, 2. a 3. gånger i et manna minne, af hvilket händer at jorden ansehligen försvagas och skogväxten äfven omsider aftager. Förutan detta, ödes skogen och ansehligen af den myckenhet brännestockar, til detta svedande fordras, 4. §. 5. (*) hvilka alla omständigheter sammanfagne, utmärka detta svedesätt, ei mindre skona skogen än *Hucka*.

Elden i desse sveder, förbränner ei jorden diupare än högst til 1. a 2. tum 4. §. 4. Mullbackar, sand och mullblandad lera, vesa och rödleran äro i desse sveder de allmännaste jordarterne, 4 §. 2. Dessa jordmoner emotstå längsta tiden eldens våldsamhet §. 9. Timar altfa ingen skada om marcken en gång medelst detta svedande öfverfares. Består dock jordmon i svedel-

delandet, blott af rödlera som man ock ofta märckt, och denne marcken med bränneftockarne mycket svedes, kan den samma ei undgå at blifva ansefningen skadder; Ty som rödleran består af en med jernmylla, eller fin rödsand upblandat lera, blifver des fetma ock af en ringa eldens våldsamhet bortjagad.

För fråst stå desse sveder ei i större fara än åkarnne. Som dock hälft jordhögger, hvilka näst äro utfatte för Solstrålarnes her, til desse svedeland utväljes 4. §. 2. Den på marken, af förbrända växter, qvarlemnade askan är mycket torkande §. 10. äfventyra de altid i torra år, och måste då ymnigt regn nidfalla, när de finnas sådes bärande.

Atkastningen efter detta svedesättet, är icke til någon mån svarande emot det ansefliga arbete, vid des tilredning nidlägges. Jämföres 4. §. 5. med 11. §. 3. skönjes, at 51. dagsverken mera upgår til 1. tunnlands skötsel efter detta svedesättet, än til et tunneland åkers upodling af lina. Inkomsten åter af en til åker uptagen lina blifver ständig, vissare och med tiden äfven indräcktigare än af slixe sveder, så at landet och Invånarene til oöotelig skada, nu igenom detta svedande skogen ödes, och en myckenhet dagsverken i fåfånga förspilles, hvilka med allmen fördel til annat nyttigt arbete kunde användas.

§. 14

Kyttandet, som det är mycket skillacktigt i tilrednings sättet, §. 5. §. 6. §. 7. finnes fölgerne deraf på jorden ock vara mycket åtskillige.

När kärr kyttas, skadas jorden intet. Eldens våld.

våldsamhet hindras af torfvens fuktighet, och det under jord bädden liggande stillastående vatnet 5. §. 1. kyttas kärret något, afgår derigenom ei annat, än blott måls arterne och andra onyttiga växter som fram-
alstrat dyrtorven. Åsken af dem gör ansenligt gagn på desse kyttelanden; med sin *alcaliska* natur förändrar hon kärren jordens syrlighet, gör jorden medelhaltig, uplöser dess fetma, så at marcken kan blifva tienlig för all sådes växt §. 10. At kärren icke för diupt och ofta kyttas på et och samma ställe, fordrar dock en billig försigtighet, som ock det, at sådane kärren ei til kyttande utväljes, hvilkas jord är jernhaltig, eller slike som innehålla några *mineraliske* inblanningar. Erfarenheten har til fullo utmärckt, at sådant icke gagnar. §. 9. (**).

Til desse kärrens dikande och upgräfstande upgår väl en myckenhet dagsvärcken 5. §. 7. Men som efter första året, sedan hägnaden blifvit upförder, och kärret är dikat, hälften til det ringaste af desse dagsvärcken afgår, varder härpå deras skötsel nog dräglig. Annors upodlas igenom detta kärrenkyttande de onyttigaste marcker och landets allmänna fråstnåsten 5. §. 9. Inkomsten af dem blifver beständig och täflar deras atkastning i allmenhet med de bördigaste åkrar. 5. §. 8. Landtman kan altså intet nyttigare arbete sig foretaga, än då han vid kärrens försiktiga kyttande nidlägger flit och möda. Åtskillige af höga Öfverheten utgifne stadgar och påbud förunna ock skatterättighet (*) samt tilräckeliga frihets år (**) at dem som upodla mållar ock kärren; önskeligit är, at
våre

våre landtmän med sin idoghet gjorde sig allenast värdige så värda nymuntringar.

(*) Se 1734. Skogs ordnings 15. §. 1740. års Förord. om Lands *Culturen*. 1741. års Förord. om mållar och kärs upodling. *Resolut.* på allmogens besvär 1741. 4. §.

(**) 1739. års förklarande Skogsordning. 1741. Förord. om måll. och kärr upodlingen, 1747. förklarade Förordning om Lands *Culturen*.

§. 15.

Riktat kärrkyttandet, landtman med en ymnig skörd, svarar *afkastningen* efter det, *då han upbränner* torfven af *gräsvuxne fält* och lindor §. 6. så mycket *mindre* emot dets flit och möda.

Medelst detta kyttande märcker man elden på et fördublat sätt utöfva sin verkan uppå jorden. 1:o När de på marcken utbredde brännestockarne 6. §. 3. itändes, förbrännes den på dem upstaplade torfven som utgiordt matjorden 6. §. 4. 2:o Svedes förutan jordtorfven och marcken nedantil vid bränslats afbrännande, af hvilket alt ei annat kan hända, än at jorden måste aldeles blifva försvagad och utmärglad. Den ymniga atkan, af detta kyttande på marcken kvarblifver, uplöter samt ur jorden uttvingar dets yttersta fetma §. 10. så at marcken efter detta kytte lättet utan träd och gräsväxt i manna minne blifver pösig, sank och nästan botnlös 6. §. 9. Ja den uflatte man någonfin kan öfverkomma.

I anseende til den myckenhet brännestockar härvid upgått 6. §. 7. utödes medelst detta kyttande en myckenhet skog, som vid kärrens brännande aldeles spares,

spares. härvid förspilles 36. dagsvercken mera, än vid lindors uptagande til åker 6. §. 7. II. §. 3. så at detta näringsfäts idkande aldeles strider emot enskilt och allmen trefnad, och ömmar åtankan häraf så mycket mera hvar ock en rättfint, som förutan det, i detta folcklösa land härmed en myckenhet dagsvercken förflöses, för jorden ock intet fördärfveligare kan uptänckas.

§. 16.

DEt tredje sättet af kyttande §. 7. är ei mindre *skadeligit*, än detta *nyfsnämde*.

Som efter *Hucla* eller *Caski*, de tilförene svedde ställen härigenom å nyo svedes och kyttas 7. § 1. De mullrikaste jordmoner efter fördubblat svedande skades §. 9. marcken efter detta kyttande, på lång tid hvarcken blifver skog eller gräsbärande, 7. §. 6. är tydeliga känningar för handen, at jorden af detta kyttande ansefningen utmärglas och försvagas.

Skogen skadas väl icke härigenom så mycket som efter de förra kytte sätten, emedan de af svederne öfverblefne brandarne vid dessas tilredning brukas til brännestockar 7. §. 1. Denne smethveden kunde dock användas til bränsle hemma i husen och andra nyttigare tarfver, än detta är.

Dagsvercken fordras til detta kyttande flere, än til nyåkers uptagande af lunda 7. §. 4. II. § 3. icke dels mindre kan afkastningen dock ei stiga högre än til 5:te kornet 7. §. 5. man kan derom ock mycket tällan vara förvisad, emedan 1:0 desse kytteland besås mycket sent 7. §. 2. 2:0 I fall om hösten ei jorden belägges med

fast kälå, blifver afkastningen ingen 7. §. 3. så at då en mycket lämpelig väderlek, måste infalla, när des- se icke äfventyra. At öfva detta kyttande tyckes altfå intet vara gagneligt för landet eller någon dess Inbyggare.

§. 17.

När nu alt detta, som således om *svedande och kyttande* anfördt blifvit, emot hvar annat jämföres, kan hvar ock en snart oväldugt finna, at förutan kärrkyttandet §. 5. §. 14. desse näringstång hvarcken gagna någon enskilt, eller bidraga til allmän välmågo, utan märckes de, fast mera uppenbarligen lägga hinder för begges trefnad och fallhet.

1:o *Olågenheten* af desse näringstång, är *jordens* förbrännande och *utmårglande* 11. §. 3. §. 12. §. 13. §. 15. §. 16. På de orter, der i synnerhet *Huåta* brukas och torfkyttandet §. 15. är skadan aldeles odrågelig och känbar. Igenom det nämde kyttandet, försvagas jorden på det akavärsta; medelst *Huåta* åter förbrännes innom få år, hela stora vida fälten och skogstragterne.

Af de jämförelser och uträckningar, som äro anstälte emellan Rikets *Area* och jordens ihalt til upodling, finner man vara utredt, at til ett helt hemmans ågor hos oss, ei mera sig kan belöpa, än högst 231. $\frac{3}{4}$ tunnel jord. Häråf blifva då 40. tunland til åker, 91. $\frac{3}{4}$ til ång och 100. tunneland til skog och betes hagar (*). Ett helt hemman uppe i landet som har ringa åker, och efter nu brukeligt sätt nästan endast lefver af *Huåta*, tarfvar til det ringaste sveda om året så mycken marck, som med 1. $\frac{1}{2}$ tina rotråg be-

befås; Härmedelst fvedes altså årligen 4. $\frac{1}{2}$ tunneland
 eller 63000. quadrat alnar jord. I följd häraf har
 hemmanet, innom 9. år upfvedt sine 40. t:land
 åkermarck. Vil man antaga, at af de 91. $\frac{3}{4}$ t:land ängs-
 marcken 30. t:land vore tienlige til fvede, och at skogs-
 marcken 30. t:land, gå innom 11. års tid och desse
 til kost, samt på det lättet hafver et helt hemman,
 som måst endast har bröfödan af *Hueta*, innom 20.
 års förlopp en gång öfvertvedt alla sina ägor. I fall
 altså under det samma, nu förtiden ei funnes olaga
 inkräcningrar, vore nödvändigt efter detta närings-
 sättet, at et ock samma ställe af hemmanets jord och
 marck, skulle innom 100:de års förlopp 5. särskilta re-
 sor fvedas och brännas. Men är ei alt sådant, at up-
 penbart göra våld på naturen, och mislvärda de me-
 del skaparen oss förunnat til timmelig trefnads be-
 främjande?

20 *Utödes* igenom desse näringsätt, ansenligen
 våra ädla *skogar*. Denne skadan är för det allmenna
 så mycket känbarare, som vår Utländska Handel nu
 för tiden måst på skogs afdrägrer sig forar, och af
 dem, den framdeles äfven bör understödias. 2:o vå-
 ra skogar tilväxa mycket långsamt 11. §. 1. 3:o nya
 näringsars inrättande i landet, fordra dageligen mera
 skog til nyttjande än förr; Så angelägit altså det är,
 at igenom god hushållning främja allmen trefnad, så
 ömt vårdande fordra ock skogarne samt desse närings-
 fång altvarsam upfickt. Vi hafva märckt, förut, at
 et helt hemman som måst endast har bröfödan af *Hu-
 eta*, upfveder om året 63000. quadrat alnar jord; Man
 anta-

antager allenast, at på hvarje 12. quadrat alnars rymd i svedelandet, växer 1. fullkommeligt träd, upbrännes således härigenom på et år af detta hemman 5250. fullvuxne träd, hvarje träd eller skogen på de 12. quadrat alnars vidd må beräknas til 16, öre S:mt, den til aska lagde skogens värde, svarar altså emot 262½. Dal. S:mt; afkastningen af de 63000. svedde och befädde quadrat alnar jord är 27 tunnor rotråg 2. § 10. 17. §. 1. månned härmedelst altså icke denne säd blifver för dyrt köpter och landet på skog aldeles utblåttad?

3:o Förutan det således igenom svedande skogarne ödes, äro äfven allmenne *skogs-eldar* här af oundvikliga *följder*. Vår Vittra Herr Professor KALM, har anmärckt under sit vistande i norra *America*, at en del *Colonier* derstädes, aldeles blottadt sig på skog derigenom, at de på marcken pläga upbränna trädens nidsalne löf; Hos oss, hvarest igenom årliga skogseldar, ei allenast gräs, löf och liungen i skogarne afsvedes, utan ock trädens stammar och toppar af eldens våldsamhet så illa medfäres, måtte altså skogen aldeles grufveligen här af förstöras.

4:ö Intygat erfarenheten, at träd, som af *skogs-eldar* blifvit *skadde*, och bragte i et siukligt tillstånd, uppå dem *utöfvar* allehanda *insecter*, mera sin *våldsamhet* än på friska träd. *Dermeftes elytris retufis*; och allehanda *erucer* af *Cerambycer* och *Lepturer*, har jag i synnerhet märckt, sedermera föröda våra tall och granskogar.

5:o *Förshilles* medelst desse närings fatt landet til skada en myckenhet *dagsvercken*. Vid *Caski* och *Vieruma*,

rumaa, såsom de allmennaste svedesätten, upgår i tilredning af det förra 24. dagsverck. 3. §. 5. 22. §. 7. vid det senare åter 46. dagsvercken mera, än vid en nyrödning. 4. §. 5. 22. §. 7. förutan det altså, afkastningen är större och inkomsten ständigare af nyrödning än någon sved, gör landtman sig medelst blotta dagsverckens förspilning, när hvarje allenast til 8. öre S:mt beräknas, härigenom vid et tunneland *Caski* 6. daler, och 1. tunneland *vierumaas* tilredning, 11. daler 16. öre S:mts uppenbar skada.

6:o Blifver *afkastningen* af sveder och kyttelanden §. 15. §. 16. *ei* i någon mån hvarcken *svarande emot* det arbete vid deras tilredning upgår, eller den afdrägt andra näringsfång i landet sina idkare tilde- la. Jämföres 2. §. 10. 3. §. 6. 4. §. 6. 6. §. 8. 7. §. 5. med 11. §. 3. 22. §. 8. 10. ser man tydeligen, at intet svedande eller de förenämde kytte sätten äro af den inkomst som nyrödningar, af gräflindor uptagne åkrar, eller et rätt häfdat åkerbruk: men dagsvercken fordras dock vid deras skötsel långt flera, se 2. §. 9. 3. §. 5. 4. §. 5. 6. §. 7. 7. §. 4. och 11. §. 3. 22. §. 7. 8. 9. I denne §. N:o 2 är bevißt, at et helt hemman, som mäst lefver af *Hucta*, det upsveder om året 5250. träd; man antager, at $\frac{1}{3}$ del af svedelandet som nyttjas til *Hucta* allenast består af så fullvuxne tallar, at de kunna nyttias til tiärubränneriet (**), det är 1750. tallar. Til 1. tunna tiära tarfvas efter landets tilvärknings sätt 64. träd (***) ; om altså $\frac{1}{3}$ del allenast af den skog, et helt hemman om året til *Hucta* upsveder, skulle nyttias til tiärubrännerie, är afkastningen af denne sko-

gen vid pass 27. $\frac{1}{2}$ tunna tiära. Afkastningen i säd för svedelandet, då hela skogen a 5250. fullvuxne träd affvedes, blifver 27. tunnor rotråg 17. §. 2. ser man altså här af, at igenom tiärubränneriet, med 3500. fullvuxne träds belparing, och förutan jordens brännanda kan dragas en större vinst, än medelst svedesättet *Husta*. Allt detta, som ock hvad annat svedande angår, blifver i hänseende til tiärubränneriet ännu så mycket tydligare, som alltid vid svedandet upgår långt flere dagsvercken, än vid tiärens tilredning. Efter det här i Finland brukeliga sättet, at tilreda tiära, upgår til 9 tunnor tiäras tilredande vid pass 50. dagsvercken (****). 9. tunnor Spanmåls indrägt af *Husta*, fordrar 105. dagsvercken. 2. §. 9. 10. *Caski* 78., 3. §. 5. *Vierumaa* 100. 4. §. 5. 6. så at hvart man vänder sig, är folklart, det både vid tiärubränneriet, lindors upodling och nyrödningar, nidlägges med större fördel flit och arbete än något svedande.

7:o Har man största anledning at tro, det igenom et öfverflödigt svedande och skogs brännande, i *Atmosfæren* förordfakas afskilliga ändringar, som rubba väderleken i dess ordning, igenom Rågnets kringdelande på andra orter, förvärra *Climatet*, och understödia de ordfaker, som vårtiden betynerligen hos oss, vercka torka och allmen brist på rägn. Den som med någon upmärksamhet vil ögna den anmärkning, vår Svenske *Plinius*, den högtförtienta Herr *Archiatern* och *Riddaren Linnæus* i sin *Ölänfka resa* pag. 19. härom anför, han skall finna en ostridig erfarenhet sådant bekräfta.

8:o Finnes ock känningar derpå, at de som mycket umgåts med *svedande*, hafva såsom *följder* af närings sättet, ådragit sig personliga *siukdomar*. Allment märcker man desse vid tiltagande ålder få fel på tynen. Den våldsamme verckan de under *svedandet* lida af elden och en ymnig rök, gifver otvungen anledning til en slika *siukdom* (****) hvad olägenheter kunna tima af en under *svedandet* åstadkommen öfverflödigt svett och utdunstning, samt hvad et derpå brukeligt kallt vatten drickande förorsakar, sådant öfverlemnes til andras mögnare skärskådan och öfvervägande.

(*) Herr *Directeuren* FAGGOTS Svenska Landbrukets hinder och hielp, pag. 52.

(**) At $\frac{1}{2}$ af märcken som brukas til *Hufla* antages bestå af sådana rallar som kunde nyttias til tiärubränneriet, är icke för mycket; Ty som förut på hvarje 12. quadrat alnars rymd et träd allenast är *supponerat*, och $\frac{1}{2}$ del deraf här föregifves vara bevuxit med tallar, fölier häraf, at på hvarje 36. quadrat alnars rymd allenast 1. tall i *svedelandet* skulle finnas.

(***) (****) *Dissertatio, de arte picem destillandi in Ostrobotnia* pag. 29. 25.

(*****) *Observation. Physic, Oeconomica in septentrionali prætura Satacuxaia collecta* pag. 31.

§. 18.

Til landets upodling, lägga således desse näringsångång ständiga hinder; Ertarenheten intygar sådant ock på det kraftigaste. Så är allment bekant i Österbotten samt annorstädes här i landet, at på de dragter der Invånarene blott och endast umgå med åkrens

rens rätta häfdande samt äng och boskaps skötseln; der finnas folcket alltid välmående, landet mera upodlat och folckrikare, än på de orter, der inbyggarna af *svedande* sig nära och uppehålla.

På *svedande* och *kyttande* §. 6. 7. kan aldrig någon ständig föllhet och välmågo grundas, icke heller kunna desse näringsfång gifva anledning til några nya hemmans och hushållslags inrättande eller folckets förökande i landet, utan fast mera lägga de emot alt sådant uppenbara hinder. Som landtman på de orter der desse näringsfång öfvas, förledd af vanan och förut fattade irriga meningar, anser *svedande* och *kyttande* såsom en ginväg at förskaffa sig fäd och bröföda, biuder han icke en gång til, at utvidga sin äng och åkermarck igenom nya upodlingar, utan aldeles ur äkt lemnar det, hvarpå dock en varacktig des fälhet och trefnad sig fotar; *Svedande* och *kyttandet* §. 6. 7. är ock blifver altså det, hvar med han skall underhålla sitt hushåld och betala sina allmenna utskylder, men huru tienliga medel desse näringsfätt äro til vinnande af et slikt ändamål är förut bevisst.

1:o Jorden utmärglas, at efter 2. a 3. säden den icke mera kan blifva sädesbärande.

2:o Skogen utödes på bränsle, hved, Timmer; Byggnings virke, allehanda ämnen til slögde yrken, tiäru och Pottalka bränneriers, samt dylika andra värks fortsättande, som igenom skogens afkastning kunna understödia Inbyggarenes nödtorfter, sysselsätta deras åtancka och gifva anledning til nyttigt arbete.

3:o *Eftersättes* för desse näringsfångs idkande också

sa af landtman aldeles *Boskaps/skötelsen*, hvilken med sina många afdrågter dock för honom här i landet vore den indräktigaste och måst lönande näringen. När hela vår och Sommar arbetet användes til sveders och kyttelands tilredande, blifver ingen tid mera öfrig til ängarnes skötsel och vård, denne måste således nödvändigt försummas, och en derpå grundad Boskaps skötsel aldeles lemnas opåtanckt.

4:0 I anseende dertil, at flere dagsvercken vid *svedande* och kyttande upgår, än andra näringsfång; falla desse närings sätt, *svårare* och långt drygare at *idka*, än några andra, så at här i Finland som ock allment annorstädes, svedandet, som ock et oförsiktigt jordens kyttande, mycket hindrar landets upodling.

Hade här i landet varit tillräckelig betiening, som med alfvarsam upsigthandhaft, at intet svedande på annat sätt blifvit idkadt, eller til andra ändamål brukadt, än lag och utkomne forordningar påbiuda, skulle säkert hemmanens nyligen efterlätne delning och klyfning, samt det at Bonden får öfver den i regohions stadgan *proportionerade* myckenhet folck, qvarhålla egna barn i sin tienst (*), tilskyndat det allmenna anseelig vinning medelst ny åker och ängs marks upodling: men som härtils, som framdeles visas skall, omögeligit varit at härstädes hindra missbruk af desse närings fång, har man nu tydeliga känningar derpå, at ändamålet af slike försiktiga påbud blifvit förvändt, skogen finnes blifva härmed till nu mera utblottad än förr, och andra idoge

jordbrukare nödgas sakna det biträde af tjenstefolck; de efter vanligheten annors skulle behöfva.

(*) Se förordningen om hemmanens klyfning af den 30. Julii 1747. förklaringen deröfwer af år 1752.

Sedan nu således, svedande och kyttandet, til deras art och beskaffenhet, nytta och olägenheter blifvit undersökte, har man i detta arbete vidare varit sinnad at utföra, 1:o buru i äldre och senare tider, den lagstiftande Makten budit til, at inskränka desse närings fång. 2:o buru vida, medelst lag och härtils utkomne förordningar, det ändamålet kan vinnas. 3:o Sättet, hvarigenom, efter orternes särskilte belägenhet här i landet, desse närings fångs inskränckning bör lämpas. Men för Academie Boktryckeriets tilstånd, och instundande helg nödgas man med desse afhandlingar, til första lagliga tilfalle afstanna. Gynna i mellertid B. L. detta med din åtanka, til dess det öfriga ock kan underställas dit ovälduga omådme!

